

Література

1. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. – К., 1994. – С. 6-7.
2. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів. – Х.: 2006. – 256 с.
3. Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: теория и практика. – М.: 2005. – 183 с.

Анотація

У статті на основі аналізу педагогічних джерел, методичної літератури та власного досвіду розкривається потенціал використання засобів музею народного декоративно-ужиткового мистецтва в системі професійної підготовки вчителів, класних керівників до вирішення проблем творчого, етнохудожнього виховання підростаючого покоління.

Аннотация

В статье на основании анализа педагогических источников, методической литературы та собственного опыта, раскрывается потенциал использования средств музея народного декоративно-прикладного искусства в системе профессиональной подготовки учителей, классных руководителей по решению проблем творческого, этнохудожественного воспитания подрастающего поколения.

Подано до редакції 06.03.2008.

© 2008

Вакулєнко Т.С.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ПОБУДОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ СХЕМ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст., Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") спрямовують працівників освіти на формування всебічно-розвиненого, активного, освіченого громадянина українського суспільства, який володіє міцними, системними знаннями з багатьох галузей науки. Використання схем у процесі навчання дозволяє підвищити пізнавальну активність студентів, дає змогу якісно засвоювати навчальний матеріал, використовувати його в практичній діяльності, скоротити час засвоєння та більше уваги приділити вивченню складних тем курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Б.М. Андрієвський, В.Г. Крисько, Г.М. Коджаспірова, О.І. Карпуніна, Н.В. Рябова, В.І. Смірнов – лише деякі з авторів, які пропонують студентам та викладачам ВНЗ посібники й підручники з педагогіки, в яких провідна частина навчального матеріалу викладена за допомогою різноманітних схематичних засобів. Вони закликають використовувати такі готові схеми як на заняттях, так і в рамках самостійної роботи студентів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [2; 5; 6] не дав однозначної відповіді на запитання, чи необхідно викладачу самому будувати схеми, чи доцільно використовувати схеми в процесі навчально-пізнавальної діяльності, розроблені авторськими колективами. Так С.Д. Шевченко стверджує, що працювати за власними схемами необов'язково: як тільки викладач зрозуміє сутність тих чи інших листів з сигналами, він може їх використовувати. С.Н. Лисенкова наполягала на необхідності створення листів опорних сигналів творчими колективами, проте вона зазначала, що їх побудова в процесі навчання позитивно впливатиме на ефективність засвоєння, а також на те, що картки-опори навчального матеріалу, створені для певної аудиторії, більш ефективні. В.Ф. Шаталов пропонував власні варіанти листів опорних сигналів з різноманітних предметів, які мали сприяти процесу засвоєння. Проте в умовах особистісно-орієнтованого навчання значної уваги надається індивідуальному характеру засобів навчання, оскільки побудова схем у процесі навчання дозволяє брати до уваги вимоги до конкретного курсу навчальної дисципліни, побажань і інтересів студентів визначеної спеціальності, але ефективність опор, опорних конспектів, схем тощо залежить від рівня оволодіння уміннями створювати опори, що вимагає знання алгоритму, їх побудови та використання.

У психолого педагогічних дослідженнях аналізуються різноманітні шляхи обробки навчального матеріалу (О.Є. Філіппов, П.Б. Мрдуляш, Л.В. Занков, В.Д. Паронджанов та ін.); види схематичних засобів навчання (Б.М. Кедров, В.А. Ганзен С.Д. Шевченко, П.Б. Мрдуляш, Я.В. Оберман, В.Ф. Шаталов, С.М. Лисенкова та ін.); розкриваються методичні прийоми їх використання (В.Ф. Шаталов, С.М. Лисенкова, В.А. Ганзен, Я.В. Оберман, С.Д. Шевченко, Н.І. Кулакова та ін.). Проте недостатньо досліджена алгоритмізація процесу використання готових схем та побудова власних.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у визначенні основних етапів алгоритму побудови та використання схем у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Багато авторів сучасних посібників та підручників з педагогіки, психології, економіки та права, такі як А.Б. Рацул, С.І. Губар, Б.М. Андрієвський, С.М. Гончаров, М.В. Чорний пропонують викладання навчального матеріалу у вигляді опорних конспектів, що містять схеми та таблиці. Опитування студентів і викладачів фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди показало, що робота зі схемами значно підвищує якість засвоєння навчального матеріалу студентами, проте для підвищення ефективності їх використання в процесі навчально-пізнавальної діяльності доцільно розробити алгоритм їх впровадження та побудови. Аналіз психолого-

педагогічної літератури [1; 2; 6], яка розкриває особливості роботи з готовими схемами, дозволив розробити алгоритм використання готових схем, що включає наступні етапи:

1. Візуальний аналіз схеми – аналіз елементів визначеної схеми, встановлення структурних компонентів, зазначених на ній.

2. Визначення структури елементів схеми – виявлення основних та другорядних елементів схеми (основних понять, явищ, законів, явищ) їх ієрархічної структури, взаємозалежності між елементами.

3. Робота з навчальним текстом – ознайомлення з текстом навчального матеріалу та одночасне занотовування власних коментарів (визначень понять, складних для розуміння, асоціацій, що допомагають запам'ятати інформацію, власних позначок, тощо).

4. Первинне відтворення навчального матеріалу з опорою на схему – усне відтворення тексту навчального матеріалу за допомогою схеми.

5. Повторне сприйняття та відтворення навчального матеріалу (у випадку ускладнень відтворення). Виникнення ускладнень при первинному відтворенні навчального матеріалу зумовлює необхідність повторного сприйняття навчального матеріалу у зв'язку з опорою та повторне його відтворення.

6. Запам'ятовування основних елементів схеми, письмове його відтворення. Даний етап передбачає запам'ятовування основних структурних елементів схеми, взаємозв'язків між ними, письмове відтворення засвоєної інформації.

7. Усне відтворення навчального матеріалу. Протягом визначеного етапу здійснюється вербальне відтворення інформації, що необхідно засвоїти, висловлювання студентами особистої точки зору щодо навчальної інформації.

8. Контроль та взаємоконтроль процесу відтворення. Вербальне відтворення пізнавальної інформації, виконання тестових завдань, контрольних робіт (можливе також використання частково заповнених схем).

9. Відтворення навчальної інформації через значний проміжок часу – усне та письмове відтворення навчального матеріалу протягом підсумкового етапу контролю.

Оскільки вихідний рівень базових знань студентів різний, у процесі використання схем навчального матеріалу доцільно використовувати інструкцію, яка зазначена в пам'ятці і визначає алгоритм роботи з готовими схемами. Алгоритм та пам'ятка відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Послідовність використання готових схем

№	Алгоритм використання схем	Пам'ятка для студентів
1.	Візуальний аналіз схеми.	Уважно перегляньте схему
2.	Визначення структури елементів у схемі.	Визначте основні та другорядні елементи навчального матеріалу.
3.	Робота з навчальним текстом.	Уважно прочитайте текст підручника та ознайомтесь з матеріалами додаткової літератури. Зробіть необхідні позначки на схемі (виділіть основні поняття, явища, тощо).
4.	Первинне відтворення навчального матеріалу з опорою на схему.	Подивіться на схему та відтворіть текст підручника.
5.	Повторне сприйняття та відтворення навчального матеріалу (у випадку ускладнень відтворення).	Якщо забули деякі елементи навчального тексту, прочитайте його ще раз, спираючись на схему, особливу увагу приділяйте елементам, які забули, ще раз відтворіть інформацію за допомогою схеми.
6.	Запам'ятовування основних елементів схеми, письмове його відтворення.	Вивчіть основні елементи схеми та взаємозв'язки між ними.
7.	Усне відтворення навчального матеріалу.	Усно перекажіть все, що прочитали, особливу увагу приділіть головному та його зв'язку з другорядними елементами матеріалу.
8.	Контроль, взаємоконтроль та самоконтроль процесу відтворення.	Перевірте свої знання, відповідаючи на запитання викладача, авторів підручника. Складіть власні варіанти запитань для взаємоперевірки.
9.	Відтворення навчальної інформації через значний проміжок часу.	Перед заліком чи іспитом дайте відповіді на запитання підручника з усіх тем, що вивчались.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [2; 3; 4; 6] можна виділити послідовність складання схем:

1. *Відбір джерел за визначеною темою*, який передбачає роботу студента як з основною, так і з додатковою літературою. Етап відбору навчального матеріалу потребує глибокого аналізу прочитаного, його розуміння. С.Д.Шевченко наголошував на тому, що саме відбір навчального матеріалу викликає ускладнення у школярів, а отже і студентів [6, с.153-154]. Визначений етап також передбачає мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, постійне підтримання їх бажання поповнювати власні знання.

2. *Ознайомлення з навчальною інформацією*, яка буде закладена у зміст схеми. Протягом даного етапу передбачається ознайомлення з навчальною літературою, визначення кола питань досліджуваної проблеми, складання тезисного конспекту питання, при цьому особливу увагу необхідно приділяти основним поняттям, що розглядаються (поняттям, явищам, категоріям, тощо), структурі навчального матеріалу.

3. *Системно-структурний аналіз змісту навчальної інформації*, відібраної для кодування. Студентами здійснюється первинне кодування відібраної інформації, її взаємне розташування, встановлення відповідних зв'язків.

4. *Критичний аналіз розробленого варіанту схем*, його можлива модифікація, спрощення, акцентування окремих компонентів тощо. Викладач у межах семінарсько-практичних занять спонукає студентів до дискусії між авторами різних схем, протягом яких передбачається відстоювання їх власної думки; відбір та використання найкращих варіантів, ідей, що реалізуються в кінцевому продукті – готовій схемі.

5. *Графічне і кольорове оздоблення схеми*. Елементи різного порядку, тобто такі що відносяться до різних категорій, вносяться в блоки, які складаються з різних геометричних фігур. Уваги також заслуговує вибір стрілок, які позначають взаємозалежність між елементами, вони можуть бути дво – та односторонніми, використання одного з видів засноване на усвідомленні певних елементів інформації як основних, так і другорядних; основні елементи схеми позначаються яскравим кольором, при цьому кольори не повинні дратувати зір, їх кількість обмежується кількістю основних елементів навчального матеріалу.

6. *Семантичне вербальне кодування навчальної інформації*, вміщеної в схему. На цьому етапі студенти складають логічну розповідь про зміст відповідної навчальної інформації.

7. *Повторний аналіз*, заснований на можливих помилках або неточностях при вербальному викладі навчального матеріалу. Усний аналіз та обговорення готового варіанту власних схем.

8. *Вивчення основних елементів схеми та їх взаємозв'язку* – засвоєння навчальної інформації в процесі запам'ятовування основних структурних елементів схеми, взаємозв'язків між ними.

9. *Відтворення навчального матеріалу без опори* передбачає оволодіння основними поняттями з теми, усвідомлення ієрархічної структури елементів навчального матеріалу.

10. *Контроль, взаємоконтроль та самоконтроль якості засвоєння* – контроль навчально-пізнавальної діяльності студентів, визначення якості засвоєння навчальної інформації, в процесі заповнювання раніше побудованих частково-заповнених схем, усного відтворення засвоєного матеріалу (відповіді на запитання викладача, підручників, інших студентів), виконання письмових робіт, тощо.

11. *Відтворення навчального матеріалу через певний проміжок часу* – здійснення етапу контролю, взаємоконтролю та самоконтролю в межах підсумкового оцінювання, постійне повернення до тем курсу, що були вивчені раніше в процесі навчально-пізнавальної діяльності студентів.

12. *Підсумкове відтворення навчального матеріалу з декількох тем одразу*. Протягом даного етапу здійснюється перевірка системного характеру отриманих знань, усвідомлення взаємозв'язку між різноманітними темами одного курсу шляхом контролю якості відтворення навчального матеріалу з декількох тем одразу, визначення студентами взаємозв'язків між різноманітними елементами наукової теорії.

У процесі побудови схем в навчально-пізнавальній діяльності студентів з'ясувалось, що процедура побудови схеми може спрощуватись за рахунок втрати певних елементів алгоритму в залежності від дидактичного завдання та умов його виконання. Так, підбір джерел з додаткової літератури може не здійснюватись, замість цього викладач може порекомендувати список основної та додаткової літератури з даної теми. Відтворення навчального матеріалу через певний проміжок часу може поєднуватись з відтворенням навчального матеріалу з декількох тем відразу. Таке поєднання значно ускладнює завдання студента, оскільки передбачає не лише цілковите усвідомлення інформації, а й занесення її до довготривалої пам'яті.

Для підвищення ефективності побудови схем студентами їм пропонується ознайомитись з таблицею 2, яка в скороченому вигляді відображає алгоритм побудови та операції, які необхідно виконати студенту в процесі побудови схеми.

Послідовність побудови схем

№	Алгоритм використання схем	Пам'ятка для студентів
1.	Відбір джерел за визначеною темою	Ознайомтесь з каталогом бібліотеки, знайдіть літературу, в якій розглядається визначена проблема.
2.	Ознайомлення з навчальною інформацією.	Прогляньте знайдені джерела, визначте ті аспекти проблеми, які необхідно розглянути для розкриття визначеної теми. Випишіть визначення основних понять.
3.	Системно-структурний аналіз змісту навчальної інформації.	Розташуйте основні та другорядні елементи навчальної інформації на аркуші, встановіть зв'язки між ними, замалюйте варіант каркасу схеми.
4.	Критичний аналіз розробленого варіанту схем.	Визначте, чи всі основні елементи були зазначені на схемі, перевірте правильність напрямку стрілочок.
5.	Графічне і кольорове оздоблення схеми.	Виділіть основні блоки кольором або формою.
6.	Семантичне вербальне кодування навчальної інформації.	Усно відтворіть матеріал, зазначений на схемі.
7.	Повторний аналіз.	Проаналізуйте, чи вдалось вам у повній мірі відтворити навчальний матеріал, якщо ні, виявіть помилки в схемі, виправте їх.
8.	Вивчення основних елементів схеми та їх взаємозв'язку	Декілька разів продивіться схему, спробуйте накреслити її без опори.
9.	Відтворення навчального матеріалу без опори.	Без опори на схему дайте відповіді на запитання підручника, посібника.
10.	Контроль, взаємоконтроль та самоконтроль якості засвоєння.	Підготовте запитання за навчальним матеріалом для одногрупників, дайте відповідь на їх запитання.
11.	Відтворення навчального матеріалу через певний проміжок часу.	Поверніться до схеми через декілька тижнів, спробуйте відтворити інформацію, зазначену на схемі.
12.	Підсумкове відтворення навчального матеріалу з декількох тем одразу.	Прогляньте схеми з декількох тем курсу перед підсумковим контролем, дайте відповіді на запитання підручника після тем, спираючись на схеми.

Досвід впровадження побудови схем студентами в процесі навчально-пізнавальної діяльності дозволяє стверджувати, що інструкція допомагає їм здійснити операції з побудови схем, а також актуалізує необхідність постійного повторення та аналізу навчального матеріалу.

Висновки... Таким чином, у процесі дослідження було розроблено алгоритми використання готових схем та побудови власних варіантів, запропоновано варіанти пам'яток для студентів з метою використання їх у процесі навчання. В подальших дослідженнях планується перевірити ефективність визначених алгоритмів в навчально-пізнавальній діяльності студентів різноманітних спеціальностей ХНПУ ім. Г.С.Сковороди

Література

- Кулакова Н. И. Игровые ситуации и опорные конспекты на уроках истории // Преподавание истории в школе. 1999. – № 8 – С. 36-41.
- Лысенкова С.Н. Методы опережающего обучения. – М.: Просвещение, 1988. – 129 с.
- Педагогика наших дней / Ш.А.Амонашвили, В.Ф.Шаталов, С.Н.Лысенкова/ Сост. В.П.Береханова. – Краснодар: Кн. Изво, 1989. – 416 с.
- Рекомендации по совершенствованию методической подготовки учителей физики вечерней школы / Сост. А.Е. Марон – Ленинград, 1981. – 55 с.
- Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989. – 336 с.
- Шевченко С.Д. Школьный урок: как научить каждого. М.: Владос, 1991. – 175 с.

Анотація

У статті розглядається проблема побудови та використання схем як дидактичного засобу навчання, визначаються алгоритми здійснення визначеної діяльності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема построения и использования схем как дидактического средства обучения, определяется алгоритм осуществления данной деятельности.

Подано до редакції 29.02.2008.

© 2008

Гладка І.А.

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процес формування готовності майбутніх педагогів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземними мовами досить динамічний і складний. Його результативність передбачає не тільки визначення сутності цього складного особистісного утворення, яке виступає однією з характеристик сучасного вчителя, постановки конкретних цілей професійної підготовки студентів, структурування її змісту, але й пошук нових технологій цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Теоретичні положення щодо проблеми формування готовності майбутніх вчителів розробляли багато педагогів, психологів, філософів. Причому має місце досить неординарний підхід щодо визначення самої суті цього поняття. Одні розглядають готовність як установку (школа Д.М.Узнадзе), якість особистості (К.К.Платонов), психічний стан (М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, А.Ц.Пуні, Т.О.Зотеева); інші – як синтез властивостей особистості (В.А.Крутецький), складне особистісне утворення (Л.В.Кондрашова, В.О.Сластьонін).

На жаль, учені в галузі педагогічних досліджень не прийшли до єдиної думки. Навколо самого терміну “педагогічні технології” точиться багато суперечок. Педагогічна технологія трактується як “наука про розвиток, освіту, навчання й виховання особистості школяра на основі позитивних загальнолюдських якостей та досягнень педагогічної думки, а також основ інформатики” [3, с.9]. А.Я.Савельєв під технологією навчання розуміє сукупність методів і засобів обробки, представлення, виміру і подання навчальної інформації [5]. В.П.Беспалько кваліфікує технологію як систему, в якій послідовно втілюється на практиці заздалегідь спроектований навчально-виховний процес [1].

Технологія в нашому розумінні – це процес поетапного (поступового) навчання діалогічного спілкування іноземними мовами майбутнього вчителя за однаковою моделлю, яка базується на чотирьох видах мовленнєвої діяльності, спрямованих на формування умінь і навичок діалогічного спілкування іноземними мовами, з методичними рекомендаціями по навчанню школярів та відпрацювання даної технології на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови, на педагогічній практиці у школі та в майбутній роботі фахівців.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення технології підготовки майбутніх вчителів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземними мовами.

Виклад основного матеріалу дослідження... Технологія підготовки майбутніх вчителів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземними мовами являє собою сукупність дій в системі “викладач-студент-учень”, спрямованих на усвідомлення майбутніми педагогами ролі іноземної мови в професійному становленні їх особистості, на оволодіння ними знаннями, вміннями і навичками іншомовної мовленнєвої діяльності, набуття досвіду спілкування іноземною мовою. Ми вважаємо, що застосування технології підготовки майбутніх вчителів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземними мовами забезпечить формування високого рівня готовності майбутніх педагогів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземною мовою.

Організація процесу навчання майбутніх вчителів іншомовного спілкування на основі нашої технології базується на спільній діяльності майбутніх вчителів і викладача відповідно до дидактичних умов, у яких виявляються здібності й уміння, необхідні майбутнім педагогам у самостійній педагогічній діяльності.

У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на технології підготовки майбутніх вчителів до навчання школярів діалогічного спілкування іноземними мовами як одному зі шляхів активізації мотивації до навчання студентів на заняттях з іноземної мови і як одному із засобів формування готовності майбутнього вчителя до навчання школярів іншомовного спілкування.

Звичайно, що під час навчального процесу, обмеженого часом, опанувати всі методичні доробки та апробувати їх на практиці неможливо. Тому при навчанні іноземної мови ставляться більш конкретні та досяжні цілі, здійснення яких відбувається через спеціально організований процес, названий нами технологією.

Технологія передбачає використання різноманітних ситуацій для діалогізування на матеріалі розмовних тем, які входять у програму як школи та і вузу з іноземної мови.